
DE LA ALONSIADA DE RAMIS A L'ALONSIADA D'ALBERTÍ

CARLOS MARTÍNEZ MAYOR
marmaca4@alumni.uv.es
Universitat de València

Resum: L'any 1818 es va publicar la primera edició de *La Alonsiada*, de Joan Ramis i Ramis, un poema èpic en llengua castellana que narra la conquesta de l'illa de Menorca per part del rei Alfons III als àrabs, l'any 1287. El mateix any, es va publicar també la traducció al català del text, a cura de l'il·lustrat menorquí Vicenç Albertí i Vidal. Albertí, que fins el moment havia dut a terme una prolífica carrera traductora, solia alterar diversos elements de les obres originals que traslladava al català. En el cas de *La Alonsiada* de Ramis, durant el procés de traducció, Albertí va modificar significativament alguns dels aspectes fonamentals de l'obra, com són el metre, el nombre total de versos o els paratextos que acompanyen el text. En aquest article concretarem quines són les característiques de l'obra que van patir canvis, tractarem de delimitar aquests canvis i explicarem les implicacions i conseqüències que es deriven de la seua alteració.

Paraules clau: *La Alonsiada*, *L'Alonsiada*, Joan Ramis i Ramis, Vicenç Albertí i Vidal, Il·lustració, Menorca, poesia, traducció.

FROM RAMIS'S *LA ALONSIADA* TO ALBERTÍ'S *L'ALONSIADA*

Abstract: In 1818, the first edition of *La Alonsiada*, by Joan Ramis i Ramis was published. It is an epic poem written in Spanish that narrates the conquest of the island of Menorca by the king Alfons III to the Arabs in 1287. The same year, its Catalan translation by Minorcan enlightened Vicenç Albertí i Vidal was also published. Albertí, who had had a prolific career as a translator, used to adapt several elements from the original works that he used to translate into Catalan. In the case of *La Alonsiada* by Ramis, Albertí modified some relevant aspects, such as the metre, the quantity of verses of the composition, or the paratexts accompanying the text. In this paper, the aspects manipulated and the changes made by Albertí will be described, and, finally, the specific implications and consequences of the changes in the main text will be discussed.

Key words: *La Alonsiada*, *L'Alonsiada*, Joan Ramis i Ramis, Vicenç Albertí i Vidal, Enlightenment, Menorca, poetry, translation.

1. INTRODUCCIÓ

El 1818, el menorquí Vicent Albertí i Vidal va traduir al català *La Alonsiada*, un text escrit en castellà pel seu contemporani Joan Ramis i Ramis. L'obra, composta per tres cants èpics, narra la conquesta de l'illa de Menorca per part de les tropes cristianes, encapçalades per Alfons III, contra els àrabs, en l'any 1287.

Actualment, no comptem amb cap anàlisi amb profunditat de cap dels dos textos, ni de l'original de Ramis ni de la traducció albertiana. Així mateix, tampoc no disposem de cap edició acurada de les obres, que únicament es troben disponibles totes dues en una edició facsímil de Pons i Salord (1985). Tot i així, hi ha cert consens pel que fa a la superioritat de la traducció catalana respecte a l'original. Així, autors com Sanpere (1879: 5) han remarcat que el text «sembla que hi guanya ab esser en català».

Aquest suposat guany s'atribueix als canvis que Albertí, com a traductor principalment de teatre, solia incloure en les seues adaptacions catalanes. En conseqüència, en aquesta revisió, repassarem el concepte albertià de traducció, el qual, com veurem, té unes connotacions especials. A banda, analitzarem en quins aspectes es concreta aquest procés en el cas específic de *La Alonsiada* de Ramis.

2. LA TRADUCCIÓ ALBERTIANA

El menorquí Vicenç Albertí i Vidal (Maó, 1786-1859) és una figura cabdal de la literatura catalana de l'edat moderna i, junt a Joan Ramis i Ramis i Antoni Febrer i Cardona, és un dels màxims exponents de la Il·lustració a terres catalanoparlants. Mentre que Ramis és especialment conegut per la seua obra historiogràfica i el seu triangle de peces teatrals il·lustrades (*Lucrecia*, *Arminda* i *Rosaura o el més constant amor*) i Febrer ho és per la seua tasca gramatical, el camp on va sobresortir Albertí és en el de la traducció.

De fet, actualment, i pel que fa a Albertí, no tenim constància de cap obra literària de creació pròpia. Sí se li coneixen diversos textos acadèmics, com el seu *Manual de un lector*, així com una seixantena aproximada d'obres teatrals i entremesos (Miralles, 2007: 40). De la totalitat, tan sols es conserven aproximadament un terç dels textos, entre els quals trobem obres de Molière, Metastasio, Goldoni, Moratín, Rodríguez de Arellano i Ramon de la Cruz.

Respecte a aquestes traduccions, diversos estudiosos (Salord 1997) han assenyalat que no es tracten de traduccions literals, paraula a paraula, ja que inclouen tota una sèrie de mecanismes que ultrapassen un simple trasbalsament del text des d'una llengua d'origen a una llengua d'arribada. I és que, quan el menorquí traduïa un text al català, no es limitava a traslladar el text original a l'idioma de destí, sinó que duia a terme tota una tasca d'adaptació de l'obra. Així, per exemple, sabem que Albertí desfermava les obres que traduïa de la rigidesa del vers i les presentava en prosa, segurament per acostar-les a la naturalitat de la llengua parlada.

A més, el traductor solia alterar els referents culturals que inundaven els textos originals per altres que foren consonants amb la realitat menorquina. Conseqüentment, Albertí modificava els topònims, els antropònims, els refranys, les frases fetes, els noms dels menjars, de les peces de roba i, fins i tot, les referències a les monedes estrangeres, que eren substituïdes per altres que devien ser comuns a la Menorca de la seua època. Per aquest

motiu, tal com ha assenyalat Salord (1997:26), «els canvis que Albertí introdueix són un veritable document sociològic, pinzellades de la vida menorquina del segle XIX».

La informació que aquests canvis aporten és especialment significativa pel que fa a la classe a la qual s'adreçava Albertí: els comerciants aburgesats que havien fet fortuna a través del port de Maó. De fet, Salord (1997: 27) destaca un fragment de l'original de *El amo y el criado en la casa de vinos generosos*, de Ramon de la Cruz, en què un dels personatges profereix l'expressió «me has de pedir más perdones / que hay en el comercio horteras». Evidentment, l'expressió desapareix en la traducció catalana d'Albertí, ja que aquest segurament no volia ofendre els seus espectadors, motiu pel qual la va substituir per una molt més poètica «me has de demanar més perdons que no hei ha estels en el cel».

De la mateixa manera, cal subratllar que la informació que obtenim de la quotidianitat illenca és encara major si comparem les traduccions d'Albertí amb les obres originals. Aquesta tasca ens ajudaria a conèixer aquelles realitats que no devien ser comunes en la Menorca del segle XIX. Així, podríem esbrinar, a partir dels elements originals que Albertí canvia, quins conceptes li semblaven estranys i/o devia pensar que eren desconeguts pels seus coetanis. I és que, si una cosa sembla evident a la llum de la tasca d'Albertí és que les seues traduccions no eren gens aleatòries, sinó treballades, meditades i molt polides. Per aquest motiu és tan interessant analitzar els elements modificats en les seues traduccions, ja que darrere de cada canvi hi ha una raó de ser.

Totes aquestes alteracions introduïdes per Albertí han portat alguns autors a considerar-lo alguna altra cosa, més aviat que no un traductor. Tal vegada, el cas més significatiu és el de Maite Salord (1997: 7), que es va referir a l'obra de l'autor com a «exercici de (re)creació literària», per la quantitat de canvis que inclou i la voluntat de recol·locar els arguments en un marc menorquí. El terme, tanmateix, no ha sigut especialment ben rebut, per la manca de rigor terminològic i la seua vaguetat en el camp de la traductologia. Així, per exemple, Sansano (2013: 181) qualifica la proposta de «funambulisme terminològic» i considera que caldria acotar-lo.

Partint d'aquest punt, Sansano ha dut a terme una anàlisi de l'obra albertiana, tot encabint-la dins de la terminologia proposada per Julio-César Santoyo (1989) per al cas de les edicions de textos teatrals. D'acord amb Santoyo, el terme *traducció* s'ha de reservar únicament per al transvasament d'un text escrit en una llengua original a una altra llengua diferent de destí, sense tenir en compte ni tan sols si l'obra serà muntada en escena; és a dir, de la mateixa manera que faríem amb un text poètic o novel·lístic. Les altres tipologies proposades per Santoyo són la *transliteració*, que és l'edició d'un text comentat pel seu interès acadèmic, educatiu o filològic; la *refosa*, que suposa la modernització del text dins de l'idioma original; la *versió*, que és una traducció únicament pensada per ser representada en escena; i el *trasllat*, un text no definitiu i intermedi.

Cap d'aquestes tipologies s'acobla a la perfecció amb el procés al que Albertí sotmetia els seus textos. Amb tot, ens sembla més adequada la categoria de l'*adaptació*, que és definida com un procés d'edició que busca aclimatar una obra de teatre dins d'un context sociocultural diferent del d'origen. Tanmateix, com que els límits de l'adaptació són molt vagues, Santoyo procedeix a explicar en què consisteix exactament l'adaptació teatral i el paper de l'adaptador (1989: 105):

«El adaptador se desvincula del texto, forma y parámetros culturales del original para, sin soltar del todo las amarras que lo unen a él, proceder a tales modificaciones [...] bajo muchos aspectos el producto resultante no equivale ya a aquel del que deriva».

A la llum d'aquestes definicions, sembla evident que aquest mateix procés era el que duia a terme Albertí amb les seues obres i, per tant, que la seua tasca teatral ha de ser considerada com a adaptadora, més aviat que no traductora, d'acord amb la classificació proposada per Santoyo. Tot i així, no hem de caure en l'error de pensar que l'excel·lència de la seua labor és menor per haver-se tractat d'un adaptador i no d'un traductor o autor d'obres originals. Gallina (1957: 280), al parlar de les adaptacions goldonianes d'Albertí al català, ja advertia la sensibilitat estètica i lingüística del menorquí, així com la seua precisió a l'hora de traslladar un text a un altre idioma. Podem fer igualment extensibles les seues consideracions a la resta de la producció albertiana:

Le traduzioni sono fedeli e dimostrano un'ottima comprensione da parte dell'Albertí, non solo della lingua italiana, ma anche del dialetto veneziano, di cui interpreta rettamente le numerose battute colme di modi di dire ed espressioni popolari. Il linguaggio è semplice, scorrevole, ben aderente all'originale, del quale conserva la naturalezza e la vivacità.

3. ELS CANVIS EN *L'ALONSIADA*

Una vegada establerts els límits de la tasca adaptadora d'Albertí, cal que ens preguntem sobre les repercussions que la seua manera de procedir té sobre el text que ens ocupa. Com hem vist abans, Albertí acostumava a traslladar els arguments de les obres que traduïa a unes coordenades menorquines, tot per fer-les més properes als seus lectors. Aquest procés incloïa la modificació dels referents culturals del text per altres que pogueren ser compresos pels contemporanis de l'autor. Tanmateix, en el cas de *L'Alonsiada*, com que es narren fets històrics i ja emmarcats en l'illa balear, aquest trasllat no era possible, perquè els referents ja eren coneguts. En aquest sentit, el text que ens ocupa és semblant a altres obres com són *Demofonte* (1815), *Siroe* (1816) i *Aquil·les* (1818), totes tres adaptades per Albertí a partir de textos de Metastasio. Com que es tracten de textos mítics que transcorren en localitzacions exòtiques i concretes (Tràcia, Pèrsia i Skiros, respectivament), cap dels tres admet una recol·locació menorquina de l'acció.

Tanmateix, el fet que no s'alteren els referents culturals del text, no implica que estem davant d'una traducció sense canvis. Al contrari, les modificacions albertianes passen a concretar-se en altres aspectes. En el cas de *L'Alonsiada*, nosaltres hem localitzat divergències en tres aspectes fonamentals respecte del text original. Cal que parlem aleshores del metre, del nombre de versos i dels paratextos que acompanyen el text principal.

3.1. METRE

El metre és un dels aspectes de la traducció catalana que més canvia respecte de l'obra original i, sense dubte, un dels que més degueren costar a Albertí dur a terme. I és que el canvi de metre altera la pràctica totalitat del text i afecta aspectes tan significatius com la rima o el

ritme. Per aquest motiu, l'obra d'Albertí, tot i que manté l'argument pràcticament vers a vers amb la de Ramis, sembla més aviat una reescriptura del text al català que no una traducció. Hem elaborat una taula comparativa de les característiques mètriques de cada obra, tot per evidenciar les diferències existents entre les dues (Taula 1). A l'hora de realitzar aquesta tasca hem pres com a referència l'anàlisi mètrica proposada per Quilis (1973).

Pel que fa a les implicacions de la mètrica de cada text, és important ressaltar que Ramis optarà per l'esquema rítmic del «romance heroico» castellà (hendecasil·lab, no confondre amb el romanç heroic català, que és decasil·lab i té unes implicacions diferents). Aquest tipus de poema segueix la línia d'altres composicions isomètriques en què únicament rimen els versos parells de manera assonant, com són les «endechas» castellanques (quan el metre és de set síl·labes), els «romancillos» (menor de set síl·labes), els «romances» (vuit síl·labes) o, com en el cas que ens ocupa, els «romances heroicos», quan els versos són hendecasil·labs.

Hem de remarcar que la decisió de Ramis d'optar pel «romance heroico» castellà no sembla gaire atzarosa, ja que el «romance» castellà i els altres metres comentats són molt característics de la llengua castellana. Segons la terminologia de Bargalló (1991: 24), podríem dir que estem davant d'un cas de formes fixes, un concepte «que refereix al fet que, al llarg de la història d'una literatura, o d'amplis períodes d'aquesta, els poetes han usat majoritàriament [...] unes mateixes, o molt semblants, formes de versificació». De fet, Ramis segurament va optar per aquest metre ja que els romanços estan íntimament lligats amb la literatura barroca castellana (Quilis, 1973: 150). Així, l'autor devia pensar que, com que s'adreçava a lectors castellans, era millor fer-ho en un metre que els fóra conegut i representatiu de les seues llengua, tradició i cultura.

En el cas de *L'Alonsiada* d'Albertí, l'elecció del vers alexandrí de dotze síl·labes tampoc és gaire atzarosa, i té un significat especial i motiu de ser. Al respecte d'aquest vers, Bargalló (1991: 105-106) observa:

El seu nom –la seua denominació és l'única dels nostres versos que no es basa en la seva quantitat numèrica– prové del *Roman d'Alexandre*, del segle XII. L'alexandrí, en la seva forma més habitual (6+6), és un vers de forta tradició en la literatura catalana. El seu conreu ha estat llarg i ininterromput en la nostra poesia folklòrica. Quant a la culta, Ramon Llull ja l'utilitzà per a la confecció del seu extens «Lo Desconhort». [...] Ramon Muntaner també treballà l'alexandrí –que no fou conreat pels poetes de la nostra lírica clàssica. Més tard, els neoclàssics i romàntics, per evident influència francesa –n'és el vers nacional– el conreaten de nou.

Per tant, l'elecció del vers sembla molt acurada en el cas dels dos autors, ja que ambdós utilitzen metres característics del públic al qual s'adreçaven i la tradició en què pretenien inserir-se. Si el primer va fer servir el «romance heroico» per complaure els lectors castellans, el segon va optar per un metre que fóra adequat, no solament per cantar les gestes èpiques de la que devia considerar la seua pàtria, sinó també que l'incloguera a ell mateix en la tradició de la poesia culta i catalana.

		<i>La Alonsiada</i> , de J. Ramis		<i>L'Alonsiada</i> , de V. Albertí	
Informació general					
Llengua		Castellà		Català	
Nombre de versos per cant		Total: 664	1r cant: 296 2n cant: 172 3r cant: 196	Total: 658	1r cant: 296 2n cant: 172 3r cant: 190
Nombre d'estrofes per cant		Total: 166	1r cant: 74 2n cant: 43 3r cant: 49	Total: 165	1r cant: 74 2n cant: 43 3r cant: 48
Anàlisi sil·làbica					
Metre sil·làbic		Hendecasil·lab (11)		Dodecasil·lab o alexandrí (6+6)	
Regularitat		Isosil·làbica		Isosil·làbica	
Art		Major		Major	
Anàlisi accentual					
Accent versal		Paroxíton en tots els versos de tots els cants		1r i 2n cant: Vers 1: paroxíton Vers 2: paroxíton Vers 3: oxíton Vers 4: oxíton	3r cant: Vers 1: oxíton Vers 2: oxíton Vers 3: paroxíton Vers 4: paroxíton
Peu de metre		Iambe en tots els versos de tots els cants		1r i 2n cant: Vers 1: iambe Vers 2: iambe Vers 3: troqueu Vers 4: troqueu	3r cant: Vers 1: troqueu Vers 2: troqueu Vers 3: iambe Vers 4: iambe
Anàlisi pausal					
Pauses		Estròfiques: cada quatre versos Versals: regulars, després de la síl·laba 11 de cada vers Internes: no regulars		Estròfiques: cada quatre versos Versals: regulars, després de la síl·laba 12 de cada vers Internes: regulars, després de la síl·laba 6 de cada vers	
Anàlisi tonal					
To		Greu { <ul style="list-style-type: none"> Llargària versal: elevada (11 síl·labes) Llargària pausal: elevada (2 tipus de pausa regular). Actitud: enunciativa, amb exclamacions i interrogacions 		Greu { <ul style="list-style-type: none"> Llargària versal: elevada (12 síl·labes) Llargària pausal: elevada (3 tipus de pausa regular). Actitud: enunciativa, amb exclamacions i interrogacions 	
Anàlisi rítmica					
Esquema rítmic		Romanç heroic -A-A		Caudada AABB-CCDD-EEFF...	
Tipus de rima		Assonant		Consonant	

Taula 1. Resum comparatiu de les divergències existents entre les Alonsiades de Joan Ramis i Vicenç Albertí.

3.2. NOMBRE DE VERSOS

En l'apartat anterior hem vist com el nombre de versos és pràcticament el mateix en les dues poesies. De fet, tant és així que els dos primers cants tenen exactament el mateix còmput versal. L'única diferència que hem trobat al respecte l'hem pogut constatar en el tercer cant, ja que l'edició original de Ramis té sis versos més que l'edició traduïda d'Albertí. Aquest fenomen és certament estrany perquè, durant la pràctica totalitat de les composicions, hi ha un relació un a un entre els versos de les dues versions, de manera que l'argument de cada vers de la versió castellana és idèntic en el mateix vers de l'edició catalana.

Per tal d'evidenciar aquestes diferències i intentar donar-los una explicació, hem dut a terme un procés de revisió comparativa. En acarar els dos tercets de cada versió, hem pogut identificar en quins versos concrets es produeixen les divergències. D'aquesta forma, hem constatat tres moments en què la traducció d'Albertí no respecta l'original ramisià. D'acord amb la numeració versal es tracta de les parelles formades pels versos 501 i 502, 515 i 516, i 613 i 614. Els presentem a continuació, amb el text original de Ramis (que es pot consultar en l'edició de Pons & Salord 1985) a l'esquerra i el text català d'Albertí a la banda dreta. Cada fragment apareix amb la seua respectiva numeració de versos:

A) Primer cas: versos 501 a 502 d'Albertí

<i>La Alonsiada</i> , de Ramis		<i>L'Alonsiada</i> , d'Albertí	
501	En vano allí se han reunido todos	501	allí en va ajuntats tots, qui fugir han
502	los que aun escapar havian podido	502	pogut,
503	de los pasados choques y refriegas:		puis al véurer al rey, cade un se creu
504	con ver al Rey se tienen por perdidos		perdut.

Taula 2. Quadre comparatiu dels versos 501 i 502 d'Albertí.

Com podem veure, en aquest cas, els versos 501 i 502 de Ramis, Albertí els fusiona en la seua traducció en un únic vers, el 501. Al mateix temps, el vers 503 de Ramis desapareix per complet, de manera que en *L'Alonsiada* no apareix aquesta referència a les batalles anteriors, que tampoc no és necessària per seguir el fil de l'acció. Al contrari, Albertí continua la seua narració directament amb el vers 504 ramisià, sobre el terror que crea la visió del rei entre els moros. Amb aquestes operacions, el còmput versal del text català queda reduït en dos versos.

B) Segon cas: versos 515 i 516 d'Albertí

<i>La Alonsiada</i> , de Ramis		<i>L'Alonsiada</i> , d'Albertí	
517	«Que a los restantes Moros y á los Turcos	515	que tot moro y tot turch téngua també
518	«les permita tomar igual partido,	516	esta gràcia
519	«satisfaciendo al vencedor Monarca		per set doblas y mitja ab qu'al rey
520	«siete doblas y media el individuo		satisfacia.

Taula 3. Quadre comparatiu dels versos 515 i 516 d'Albertí.

En aquest segon grup de versos, el canvi operat és més senzill. Albertí resumeix el contingut dels quatre versos en tan sols dos, de manera que els versos 515 i 516 originals es converteixen en el vers 515 en l'obra d'Albertí, i el 519 i 520 se sintetitzen en el 516. El trasllat disminueix novament en dos unitats el nombre total de versos.

C) Tercer cas: versos 613 i 614

El tercer cas és idèntic al segon. I és que els dos primers versos de Ramis es concreten en un únic vers en la versió d'Albertí; de la mateixa manera, els dos darrers versos de Ramis es resumeixen en un únic vers en la traducció catalana. En conseqüència, el nombre total de versos del poema es redueix en altres dos versos, amb la qual cosa queden explicats els sis versos de diferència existents entre les dues *Alonsíades*.

<i>La Alonsiada</i> , de Ramis		<i>L'Alonsiada</i> , d'Albertí	
617	«Ellos seran seguidos de otros muchos	613	A estos, per sigles molts, altres més seguiran,
618	«por una larga sucesión de siglos;	614	qui per l'exemple y llums també alabats seran.
619	«y por sus luces, su bondad, su exemplo		
620	«seràn tambien de todos aplaudidos		

Taula 4. Quadre comparatiu dels versos 613 i 614 d'Albertí.

Pel que fa a una possible interpretació d'aquests canvis, descartem en primer lloc que l'omissió de determinats versos haja estat producte d'una distracció per part d'Albertí. Com que tots els versos del poema rimen amb l'estructura AABB-CCDD-EEFF..., si aquest haguera estat el cas, ens hauríem trobat amb un únic vers sense rima amb cap dels dos versos que l'emmarquen, i aquest no és el cas. També descartem una possible ommissió o reelaboració dels versos originals per motius polítics o ideològics, ja que el contingut dels versos castellans no inclou cap idea que poguérem considerar controvertida per a l'època, Albertí, o els lectors als quals s'adreçava l'autor.

En definitiva, concloem aquesta part de l'anàlisi, amb la tesi que els canvis mencionats probablement van estar motivats per motius estètics i lírics. Albertí va traduir la resta del text adaptant el contingut de l'obra original a una nova llengua i metre, i durant els dos primers cants va ser capaç de mantenir la relació vers a vers respecte del text original. Per tant, en arribar a aquests punts conflictius, Albertí ja havia demostrat les seues habilitats com a poeta i traductor. En conclusió, creiem que si Albertí va optar per suprimir uns versos i sintetitzar-ne alguns altres en un sol vers, és perquè aquesta opció li devia semblar la forma més harmònica i adequada de traslladar els versos abans descrits.

3.3. PARATEXTOS

Altre element que presenta diferències entre l'original i l'adaptació catalana és la presència dels paratextos que Ramis i Albertí, cadascun per la seua banda, van afegir al text. A continuació, adjuntem una taula comparativa dels paratextos existents en cadascuna de les

versions. Els quadres en blanc assenyalen que dita edició no compta amb un paratext equivalent:

<i>La Alonsiada</i> , de J. Ramis		<i>L'Alonsiada</i> , de V. Albertí	
Portada	p. 1	Portada	p. 1
Cita general de l' <i>Eneida</i>	p. 2		
Introducció de l'autor	pp. 3-4	Introducció del traductor	pp. 3-4
		Carta de Ramis a Albertí	pp. 5-6
		Resum de la vida d'Alons III	pp. 7-8
Text: 3 cants	{ Resum del cant Cita de l' <i>Eneida</i> Cant pp. 5-38	Text: 3 cants	{ Resum del cant Cita de l' <i>Eneida</i> Cant pp. 9-47
Notes històriques	p. 39-102		
Octaves de resum	p. 103		
Llista d'errates	p. 104		
Llista de subscriptors	p. 105-108		

Taula 5. Taula comparativa dels paratextos inclosos en les edicions de Ramis i Albertí.

Pel que fa als annexos, la seua presència o absència en cadascuna de les edicions del text ens aporta informació complementària sobre les condicions que van envoltar la redacció i adaptació de *La Alonsiada* i *L'Alonsiada*. Per motius d'espai, en aquest moment no podem entrar a analitzar-los en profunditat, però sí que ens agradaria incidir en una sèrie de conseqüències significatives que se'n deriven.

Pel que fa a les portades, cal assenyalar que les dues ens donen informació sobre el lloc on es van publicar. Es tracta de la impremta de Pere Antonio Serra, a Maó. Un tret significatiu és que la disposició de les dues portades és pràcticament idèntica. En aquest sentit, seria recomanable localitzar alguna altra obra impresa en el mateix lloc, tot per comparar si totes les portades tenien la mateixa configuració o si, al contrari, es tracta d'un tret exclusiu de les dues Alonsiades. Si aquest fóra el cas, les portades evidenciarrien una voluntat de l'editor, o de Vicenç Albertí mateix, de vincular el text adaptat amb l'original.

A continuació, trobem la següent cita escrita en llatí estreta de l'*Eneida* de Virgili (VI, 879-881): «non illi se quisquam impune tulisset obvius armato, seu cum pedes iret in hostem seu spumantis equi foderet calcaribus armos». Al contrari que la resta de cites estretes de l'*Eneida* presents en el text, aquesta no forma part de cap cant concret i l'hem d'interpretar respecte a la totalitat de l'obra. En l'original de Virgili, aquests versos són proferits per Anquises al seu fill Enees, que li presenta un dels seus descendents, Marc Claudi. Els versos destaquen el valor de Marc Claudi en el camp de batalla. En *La Alonsiada* de Ramis el subjecte s'elimina, de manera que hem d'atribuir aquestes mateixes destreses a l'heroi que ens ocupa, Alfons III. La cita, tanmateix, no apareix en *L'Alonsiada* d'Albertí i no sembla haver cap motiu que explique la seua supressió.

El següent paratext, present tant en el text de Ramis com en el d'Albertí, és una introducció escrita pel responsable de la redacció o de l'adaptació. En termes generals, ambdues introduccions tracten punts semblants: presenten el text, funcionen com a *captatio benevolentiae* i introdueixen els motius que van motivar la seua composició.

A continuació ens trobem amb un document que apareix únicament en l'adaptació catalana i, tanmateix, és de gran vàlua, ja que es tracta d'una carta del propi Joan Ramis a Vicenç Albertí. I és que la carta és un dels pocs documents conservats que ens poden donar alguna pista sobre la relació que van mantenir els dos il·lustrats. Segons es desprèn del text, Albertí es va posar en contacte amb Ramis per fer-lo sabedor de la seua adaptació al català i mostrar-li-la. Ramis, en la carta conservada, li torna aquest manuscrit, cosa que evidencia que la carta va ser escrita després de llegir l'adaptació d'Albertí i abans que aquest la publicara.

Tot seguit, en la versió d'Albertí trobem un resum de la vida d'Alfons III. Es tracta d'un text breu que ens ofereix les coordenades bàsiques de la vida del rei: naixement, llinatge, èxits militars, mort i magnanimitat dels seus actes. Després del resum ens trobem ja pròpiament amb el text del poema, és a dir, els tres cants, precedits en ambdues edicions pels seus respectius resums i cites extretes de l'*Eneida* de Virgili. Cal remarcar que a partir d'aquest punt ja no hi ha més convergències entre l'edició de Ramis i la d'Albertí, ja que el text d'Albertí acaba tot just amb el cant tercer. Conseqüentment, els quatre paratextos que analitzarem a continuació són exclusius de l'edició castellana de Ramis.

Parlem aleshores de les notes històriques, unes octaves que funcionen com a resum del poema, una llista d'errates i una altra de subscriptors. Les octaves resum i la llista d'errates no tenen majors implicacions. En canvi, sí que són més rellevants la llista de subscriptors i les notes històriques. La primera, la llista de subscriptors, ens interessa perquè podria donar-nos alguna pista sobre com va aconseguir Albertí l'original a partir del qual va elaborar la seua traducció. En la llista no apareix enlloc el propi Albertí, cosa per la qual descartem que fóra un dels primers compradors del text. A partir d'aquest punt podem especular que el va conèixer a través de Ramis, el va comprar posteriorment o, en tot cas, li'l va prestar algun dels altres membres subscrits. En aquesta línia, cal remarcar que en la llista apareix un lector anomenat Tomas Albertí i Sancho. No hem pogut identificar el lector ni establir una relació de parentesc amb Vicenç Albertí, encara que pel cognom, tal vegada eren familiars.

Pel que fa a les notes històriques, es tracta d'un paratext que únicament es troba en l'edició de Ramis. Es tracten d'un seguit d'aclariments, les crides de les quals apareixen inserides a través de nombres en la composició lírica. Els incisos no apareixen a peu de pàgina, sinó tots junts, després del text poètic. Podem interpretar aquesta disposició de dues maneres: la primera, com una decisió purament pràctica per tal de facilitar la tasca de la impressió; la segona, entenent que Ramis ho volgué així amb l'objectiu de diferenciar clarament l'epopeia de la part historiogràfica, i per permetre dos itineraris de lectura diferents: llegir les notes històriques a mesura que apareixen les crides en el text, o llegir totes les notes històriques continuades, com un tractat sobre la història de l'illa. Les principals funcions d'aquestes notes són aportar informació històrica complementària i esclarir les fonts en què Ramis es va basar a l'hora de redactar *La Alonsiada*.

4. CONCLUSIONS

Fins aquest punt hem evidenciat alguns dels canvis més significatius que Albertí va aplicar sobre el text original de *La Alonsiada* a l'hora de traduir-la, al temps que explicàvem en què es concretaven exactament aquests mateixos canvis. Tanmateix, caldria anar més enllà i preguntar-nos quina és la finalitat que rau sota aquests canvis, i quins són els motius que van portar Albertí a alterar tan significativament el text de Ramis.

La resposta no podem cercar-la sinó en la diferent finalitat que autor i adaptador buscaven amb els seus respectius textos. Així, sembla que Ramis tenia la intenció de proporcionar informació de l'illa de Menorca a les elits culturals hispàniques, davant la propera annexió de l'illa. En defensa d'aquesta hipòtesi, cal assenyalar que, en els anys previs a la redacció de *La Alonsiada* (entre 1814 i 1818), l'autor va dur a terme tota una tasca de recerca científica i historiogràfica sobre Menorca, que es va concretar en diversos llibres adreçats al públic castellà.

Així, tot i que *La Alonsiada* està escrita en forma de vers, la presència de les notes històriques ens fa pensar que els cants no tenen altra funció que la de servir de pretext per a la redacció de les notes històriques. En conseqüència, hauríem de parlar d'una obra amb una voluntat principalment científica, on l'objecte d'estudi és la història de l'illa de Menorca i el públic al qual s'adreça, els cercles cultes espanyols.

En el text d'Albertí, en canvi, sembla haver-hi un trasbalsament pel que fa a les intencionalitats del text. D'aquesta manera, el pas de la llengua original al català elimina d'entrada una possible interpretació de l'obra en clau de difusió de la història menorquina entre els espanyols. Paral·lelament, la eliminació de les notes històriques en *L'Alonsiada* deixa de banda qualsevol lectura científica de l'obra, fins i tot entre els lectors menorquins. En conjunt, ambdues decisions col·loquen l'obra d'Albertí en un hipotètic pla de voluntat estètica i literària, amb l'objectiu fonamental d'educar el poble menorquí en el coneixement de la seua pròpia història, una idea en consonància amb el pressupòsit de la Il·lustració.

De la mateixa manera que Ramis, en la seua introducció, apuntava a un propòsit científic, la introducció d'Albertí també mostra petjades que corroboren la seua intenció literària. En aquest sentit, Albertí remarca el seu interès per veure més textos escrits en català procedents d'aquells que conceben la literatura com a font de plaer, tal com podem constatar en el fragment següent:

Mon ardent y antig desitx de vèurer alguna producció en nostro desmasiat olvidat vulgar, quand no per los versats en altres idiomes, a lo menos per aquells qui, no trobant-se en aquest cas, se delèitan igualment en la lectura. (Pons i Salord 1985: 3).

En conclusió, podem dir que, malgrat la relació de dependència del text que ens ocupa respecte del seu original, les *Alonsiades* de Ramis i Albertí presenten diferències notables. Aquestes desigualtats es localitzen fins i tot a la base de la producció dels textos, en els motius que van portar un i altre autor a redactar i adaptar el text. La diferent perspectiva de cadascun és la que acaba materialitzant-se en la sèrie de divergències presents entre els textos i paratextos, les quals hem analitzat en aquest article.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Albertí, V. & Ramis, J., (1985) *La Alonsiada*, dins Pons, A. J. & J. Salord (eds.), Maó, Consell Insular de Menorca.
- Bargalló, J. (1991) *Manual de mètrica i versificació catalanes*, Barcelona, Editorial Empúries.
- Gallina, A. M. (1957) «Goldoni in Catalogna», dins Branca, V. & Mangini, N. *Studi Goldoniani*, Venècia-Roma, Instituto per la Collaborazione Culturale, vol. I.
- Miralles, E. (2007) «Vicenç Albertí, traductor de Metastasio», dins Malé, J. & E. Miralles (eds.), *Mites clàssics en la literatura catalana i contemporània*, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 39-58.
- Quilis, A. (1973) *Métrica espanyola*, Madrid, Ediciones Alcalá.
- Salord, M. (1997) «Vicenç Albertí i Vidal: la traducció com a exercici de (re)creació literària», dins Albertí, V., *Entremesos I*, Menorca, Institut Menorquí d'Estudis, pp. 7-31.
- Sanpere, M. (1879) «Notícia sobre'l moviment historich en la Balear menor. Menorca en lo sigle XIX», *La Renaixensa*, any IX, 15-7-1879, pp. 1-9.
- Sansano, G. (2013) «Vicenç Albertí i la reescriptura del teatre popular espanyol de l'últim terç del segle XVIII. A propòsit d'*El criat de les obligacions* i altres obres», dins Salord, J. (coord.), *Vicenç Albertí i el teatre entre la Il·lustració i el Romanticisme*, vol. 2, pp. 179-204.
- Santoyo, J. C. (1989) «Traducciones y adaptacions teatrales: ensayo de tipologia», *Cuadernos de Teatro Clásico* 4, pp. 95-112.